

Publicerad i Österbottningen 31.12.1999
Av Ralf Andtbacka

Om resan till Playa del Varsomhelst

Magnus Londen (text) & Nico Backström (foto)
Charter! Ett reportage om resan till solen
Söderströms 1999, 237 s.
Omslag: Saku Heinänen

Den som är förtrogen med antikvariatens boklager vet att det finns en anrik litterär genre som nästan helt marginaliserats under de senaste decennierna. Jag tänker på den klassiska reseskildringen, som tillsammans med sin nära släkting, den heroiserande äventyrsboken, var en självklar julklapp och födelsedagsgåva för 40, 50 och 60 år sedan. Detta vittnar de gratulationer och lyckönskningar som ofta hittas på första uppslaget om. "Titus gratuleras på 18-årsdagen av Ulla!" står det skrivet med svart bläck i mitt exemplar av Carl Kjersmeiers *På fetischjakt i Afrika* som kom ut år 1935.

Visst finns det litteratur om olika resmål, men i dag handlar det oftast om guideböcker späckade med information och tips för den metodiskt lagde resenären. Det exotiska är inte så exotiskt längre. I globaliseringens, medialiseringens och massturismens tidevarv har världen förlorat mycket av sin magi. Avlägsna platser är tillgängliga också för den som inte har obegränsat med tid till sitt förfogande eller vill utsätta sig för onödiga strapatser. Världen förvandlas allt mer till ett standardiserat rekreationskomplex för den som har råd att betala för sig.

Det finns en märklig paradox inskriven i turismen. Vi reser till en främmande plats för att uppleva det Andra, det som är annorlunda än det vi känner till och som i bästa fall kunde förändra eller åtminstone nyansera vår uppfattning om världen och oss själva. Tendensen är dock att detta sökande, som förutsätter öppenhet, mottaglighet och dialog, övergår i en jakt på bekräftelse och narcissistisk behovstillfredsställelse. Semesterorten är en främmande plats, en frizon där vardagens regler, rutiner och tvång för stunden upphävs, men där det främmande elementet vanligen är ofarliggjort och anpassat för kravlös konsumtion. De flesta av oss vill uppleva det som är annorlunda, men förutsätter samtidigt att detta ska vara ungefär som vi förväntar oss. Och det är det minsta vi som turister kan begära; vi har ju ändå betalat för oss, inte sant?

Om det finns en resform som mer än någon annan är ansvarig både för reseskildringens sorti och den allmänna trivialiseringen av resandet är det väl

charterturismen. En jumbojet lastas full med frusna nordeuropéer som sedan fraktas till en varm och soldränkt plats där det mesta av infrastrukturen och servicen planerats med tanke på besökarnas maximala komfort. I vårt land fick charterturismen sitt definitiva genombrott under 60- och 70-talen, men fenomenet i sig är inte nytt. Chartereran inleddes redan år 1841 när den engelske baptistpastorn Thomas Cook arrangerade en resa för ett nykterhetssällskap så att han hyrde ett helt tåg. Genom att samla ihop resenärerna själv och utnyttja tågets fulla kapacitet lyckades han pressa priset och härigenom göra det möjligt också för mindre bemedlade att följa med på den 39 kilometer långa resan från Leicester till Loughborough. Ur affärsmässig synvinkel var detta ett genialt koncept.

Historien om Thomas Cooks snilledrag återfinns i Magnus Londens och Nico Backströms bok *Charter!* som bär den förklarande undertiteln *Ett reportage om resan till solen*. Londen, som står för texten, debuterade för två år sedan med den lovordade boken *Till världens ände. Resor i Sibirien*. Den gången handlade det om ett för honom mer naturligt tema. "Själv har jag aldrig varit någon anhängare av södernresor. Jag dras till kalla och ödsliga platser", berättar han i förordet till den nya boken. Men Londen har ändå blivit så pass fascinerad av vårt turistiska flockbeteende att han tillsammans med fotografen Nico Backström sammanställt en både underhållande och kritiskt reflekterande översikt över charterfenomenet.

Londen har gjort sex olika resor som led i sin research: till Malia på Kreta, Sunny Beach i Bulgarien, Algarve i Portugal, Agadir i Marocko, Playa del Inglés plus Puerto Rico på Gran Canaria och Dubrovnik i Kroatien. Betoningen ligger på Medelhavsområdet, som ju från första början var målet för den europeiska masssturismen. Under det senaste decenniet eller så har chartertrenden förändrats: mer fjärran och, hittills, exklusiva resmål blir allt vanligare, likaså inriktningen på former av upplevelseturism som inbegriper någonting mer än sol, strandliv, billig sprit och slabbig grisfest. Den traditionella södernresan har också ändrat karaktär, tycker jag mig märka. Överlag går det mer städad till än i charterturismens barndom. Det här är aspekter som kanske inte i tillräckligt grad uppmärksammas av Londen som, kunde någon hävda, gör det väl lätt för sig genom att i sina anekdotiska rapporter ofta bekräfta de mest ingrodda fördomarna om södernresan: det är i första hand överdriven spritkonsumtion, promiskuitet och generell smaklöshet som gäller.

Men, likafullt, den traditionella solsemestern är fortfarande populär, det finns alltid gott om turister som låter sig vallas som får eller betar sig som svin, och även en tripp till Kanarieöarna kan avslöja något väsentligt om turismens fenomenologi. Londen

”wallraffar” – det vill säga ägnar sig åt undersökande journalistik – på välkomstceremonin, utflykten, pensionärsträffen, shoppingturen, barrundan, stranden, i basaren och turistkyrkan, och beger sig därtill ut på jakt efter naket kött i den kanariska natten. (”Bli inte orolig. Principen är se men inte röra.”) De erfarenheter och intryck som förmedlas känner de flesta resenärer igen. Det är inte bara Londen som genomsådar det turistiska nöjesmaskineriet – kommersialismen, oäktheten, banaliteten –det gör kanske de flesta. Det intressanta är att detta är precis vad många tycks vilja ha, är nöjda med eller åtminstone accepterar i sammanhanget.

Det är alltför lätt att inta en moraliserande ståndpunkt när man beskriver ett fenomen som charterturism. Det är så mycket som framstår som negativt: fårskoksmentaliteten, egoismen, ansvarslösheten, moralupplösningen, falskheten, ytligheten, utnyttjandet, förnedringen, naturförstörelsen, kulturförstörelsen. Men, även om de tycks accentueras i ett turistiskt sammanhang, är inte dessa tendenser betecknande för det samtida västerländska livet i sin helhet? Vidare: turismen är en grundbult i många länders ekonomi och om den inte fanns skulle många människors tillvaro te sig ännu mer orättvis och hopplös. Det finns förstås en möjlighet att länderna i medelhavsområdet och tredje världen då skulle anstränga sig hårdare för att etablera alternativa näringar, men om detta skulle lyckas i en obarmhärtigt konkurrensinriktad värld är osäkert.

Det finns tecken på att den ekologiska turismen, som försöker undvika överdriven påfrestning på naturen och den kulturella särarten, blir allt viktigare i framtiden. Frågan är också om inte charterresan till en mer eller mindre avgränsad plats, vilket ju den traditionella solsemestern ofta handlar om, är att föredra framför en individualistisk turism som ständigt söker nya resmål att ruinera. Och, de facto, det är inte alls säkert att massturismen består i sin nuvarande form. Charterresan är på många sätt ett uttryck för ett demokratiskt ideal och det efterkrigstida västerländska välfärdssamhället. Alla ska ha rätt att uppleva den turistiska avkoppling och stimulans som under tidigare epoker förunnades en liten socioekonomisk elit. I den globala marknadsekonomins nya, sköna och materiellt differentierade värld har färre råd att resa medan de som reser har råd att betala betydligt mer, kanske så mycket mer att de ekologiska kraven kan beaktas.

Jag skrev ovan att Londen bekräftar våra fördomar. Min kritik är i huvudsak retorisk. Det finns, upplever jag själv, någonting i grunden motbjudande hos charterturismen. Den är en påminnelse om den bottenlösa leda som lurar där behovstillfredsställelsen sätts i system, där kommersialismen tillåts härska okontrollerat. Samtidigt finns det, såsom jag antytt, andra perspektiv och Londen är väl medveten om detta. Hans dilemma är det

dilemma som drabbar den senmodernistiske resenären i en alltmer postmodern värld, en resenär som oroas av det förfall och den oäkthet han ser men som samtidigt anar att den kritik han uttalar kanske ytterst vilar på ett ideal som förblir ouppnåeligt och rent av är destruktivt. Kanske är det längtan efter det genuina och oförstörda, så framträdande exempelvis i myten om det paradisiska Söderhavet, som bär på fröet till dagens fördärv.

Charter! är en spännande och välkomponerad bok, ett bevis på att man ännu kan skriva om resan på ett engagerande sätt. Kanske upplever man ibland att analysen ytterligare kunde fördjupas, men det är upp till läsaren att sätta i gång den processen. Londen bjuder på gott om bränsle för sådan tankeverksamhet. Nico Backströms bilder bidrar på ett ypperligt sätt till den konstnärliga helheten. Ofta handlar det beskurna motiv, skickligt utförda metonymiska snapshots: en turistbroschyr nedstucken i en ficka, uppradade resväskor i ett hörn, en svensk kvällstidning i händerna på solande turist, ett stycke kritvitt medelålders fläsk på playan, två benpar som saxar fram på en trottoar, en manlig hand placerad på en dams rygglut på en nattklubb, två ljusgenomstungna ölglas på ett bord. Ansiktena är ofta bortvända, huvuden och kroppar fotografiskt avklippta. Det är en anonym värld, charterturismens värld, som vi kollektivt så väl känner igen.